

наша слова

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 40 (1555) 7 КАСТРЫЧНІКА 2021 г.

Падзеі вакол ТБМ

ГА “ТБМ імя Ф. Скарыны” атрымала Рашэнне Вярхонага суда Рэспублікі Беларусь, дзе пасля доўгай юрыдычнай прэамбулы сказана ў прыватнасці наступнае:

“... Устаноўлена, што грамадскае аб’яднанне лістом ад 25 лютага 2021 года накіравала Міністэрству юстыцыі фінансавую справаздачу. Але да агульнага ведама, як патрабуе закон, гэта інфармацыя не была даведзена, бо просьбы размясціць яе на афіцыйным сайце рэгіструючага органа яна не ўтрымлівалася.

Апублікаванне такой справаздачы ў электроннай версіі газеты грамадскага аб’яднання “Наша слова” ад 18 мая 2021 года, а потым паўторна ў жніўні 2021 года, на што ўказана ў скарзе, не сведчыць аб неабгрунтаванасці патрэджання, бо публікацыі адбываіся несвоечасова. Акрамя гэтага, справаздачы наогул аб дзеянасці аб’яднання, як патрабуе заканадаўства, яны не ўтрымліваліся.

Не заснаваны на палажэннях заканадаўства спасылкі скарзе, падтрыманыя прадстаўніком заяўніка ў судзе, аб адсутнасці ў законе абвязку накіроўваць рэгіструючаму органу просьбу размясціць справаздачу на афіцыйным сайце гэтага органа. Такое меркаванне суд лічыць памылковым і не адпавядаючым вышэйназванаму заканадаўству, якое не проста ўтрымлівае абвязак грамадскага аб’яднання змяшчаць інфармацыю аб сваёй, у тым ліку фінансавай, дзеянасці, а менавіта давесці ёса ўсеагульнага ведама пэўнымі і акрэсленымі для гэтага способамі, менавіта праз СМИ і Інтэрнэт, у тым ліку праз інтэрнэт-ресурс рэгіструючага органа.

Такім чынам, вынесенae Міністэрствам юстыцыі Рэспублікі Беларусь 19 ліпеня 2021 года пісьмовая папярэджанне з’яўляецца законным, аргументаваным, і скарга Грамадскага аб’яднання “Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны” задавальненню не падлягае.

Кіруючыся арт. 302-306, 310 і ч.2 арт. 317 ГПК Рэспублікі Беларусь, суд вырашыў:

адмовіць Грамадскому аб’яднанню “Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны” ў задавальненні скаргі на вынесенae Міністэрствам юстыцыі Рэспублікі Беларусь 19 ліпеня 2021 года пісьмовая папярэджанне за № 169”.

Такім чынам ТБМ застаецца чакаць, на калі будзе прызначана паседжанне па ліквідацыі Таварыства, якое такі замінае антыбеларускім сілам канчатковая дабіць беларускую мову ды і саму Беларусь.

9 772073 703003

21040

Станіслаў
Суднік

З Днём настаўніка, шаноўныя педагогі!

Традыцыйна ў кастрычніку ва ўсім свеце настаўнікі адзначаюць сваё прафесійнае свята. У Дзень настаўніка аддаюць даніну павагі педагогам сваёй краіны, якія прыкладаюць шмат намаганняў дзеля адукцыі падрастаючага пакалення, а значыць, і дзеля будучыні.

5 кастрычніка 1966 года ў Парыжы была праведзена Спецыяльная міжурадавая канферэнцыя аб статусе настаўнікаў (Special Intergovernmental Conference on the Status of Teachers). Канферэнцыя была скіравана на амбэркаванне праблем супрацоўнікаў сферы адукцыі на нацыянальным і сусветным узроўнях. У выніку прадстаўнікі ЮНЕСКА і Міжнароднай арганізацыі працы падпісалі першы міжнародны дакумент, які акрэсліваў умовы працы настаўнікаў: "Рэкамендацыі наконт статусу настаўнікаў" (Recommendation concerning the Status of Teachers). У ім замацоўваліся права і абавязкі педагогаў і міжнародныя нормы, якія тычацца падрыхтоўкі настаўнікаў, павышэння іх кваліфікацыі, прыёму на працу і ўмоў працы. Афіцыйна святкаваць Сусветны дзень настаўніка 5 кастрычніка было пропанавана ЮНЕСКА ў 1994 годзе. Зараз гэтае свята ўваходзіць у кола сусветных і міжнародных дзён ААН.

Дзень настаўніка ў розных дзяржавах святкуюць у розны дні. У больш чым 100 краінах свету гэты дзень прыпадае на 5 кастрычніка. У Беларусі (а таксама ў Латвіі, Украіне, Кыргызстане, Казахстане і Малдове) Дзень настаўніка адзначаюць у першую нядзелью кастрычніка.

У гэты восеньскі дзень прыміце сардечную пажаданні прафесійных поспехаў, натхнення, ажыццяўлення цікавых задум і новых ідэй, а таксама бадзёрасці і сіл дзеля іх уласблення!

Няхай гэты дзень падаруе вам мноства ўсмешак, цеплыні і радасці!

Вінчаем усіх настаўнікаў - сяброў ГА “Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны”. Вы несяце двойную нагрузкую. Акрамя ведаў па прадметах вы ўкладаеце ў душы дзяцей беларушчыну, што сёння не мени важна за любую дакладную формулу. Дзякую вам ад будучай Беларусі!

ПЕРШАЯ НАСТАЎНІЦА

Я не забуду ніколі
Сышткі, пеналы, буквар,
Першыя радасці ў школе,
Першай настаўніцы твар.

Я не забуду ніколі
Рукі яе, што вялі
Нас, як па роднаму полю,
Па неабсяжнай зямлі.

Я не забуду ніколі
Ясных і добрых вачэй,
Можа, ад іх наваколле
Стала шырэй і ярчэй.

Першай настаўніцы словы,
Дзе мне ні здарыцца быць.
Так, як і матчыну мову,
Нельга ніколі забыць.

Сяргей Грахоўскі.

Дараагія сябры “Нашага слова”!

У 4-м квартале ў сувязі з няўстойлівым станам ТБМ чаклася падзенне падпіскі. Калі глянуць на табліцы, то, як быцца, так і адбылося. Але гэтае падзенне адбылося не цяпер, а чамусяці яшчэ ў жніўні месяцы, а ў кастрычніку адносна верасня адбылося нават павелічэнне колькасці падпіскы на 10 чалавек. Дзякую ўсім, хто не адступіўся.

Ліпень Кастрычнік

Берасцейская вобласць:

Баранавічы р.в.	32	15
Бяроза р.в.	8	8
Белаазёрск р.в.	-	-
Бярэзске гор.	6	4
Ганцавічы р.в.	1	1
Драгічын р.в.	-	-
Жабінка р.в.	-	-
Іванава р.в.	-	-
Івацэвічы р. в.	9	1
Камянец р.в.	1	1
Кобрын гор.	1	2
Лунінец гор.	1	1
Ляхавічы р.в.	-	1
Маларыта р.в.	1	-
Пінск гор.	3	4
Пружаны р.в.	3	3
Столін р.в.	-	1
Усяго:	66	42

Ліпень Кастрычнік

Гомельская вобласць:

Буда-Кашалёва	1	3
Брагін р.в.	-	-
Ветка р.в.	-	-
Гомель гор.	20	17
Добруш р.в.	1	1
Ельск р.в.	1	1
Жыткавічы р.в.	14	17
Жлобін гор.	-	-
Калінкавічы гор.	1	1
Карма р.в.	1	1
Лельчыцы р.в.	-	-
Лоеў р.в.	-	-
Мазыр гор.	1	1
Акцябрскі р.в.	1	1
Нароўля р.в.	1	1
Петрыкаў р.в.	1	1
Рэчыца гор.	3	2
Рагачоў гор.	1	1
Светлагорск гор.	-	-
Хойнікі р.в.	-	-
Чачэрск р.в.	1	1
Усяго:	48	49

Віцебская вобласць:

Бешанковічы р.в.	-	1
Браслаў р.в.	1	1
Віцебск гор.	17	17
Верхнедзвінск р.в.	5	7
Глыбокае р.в.	4	6
Гарадок р.в.	2	3
Докшицы р.в.	3	3
Дуброўна р.в.	1	-
Лёзна р.в.	1	1
Лепель р. в.	1	2
Міёры р.в.	1	1
Наваполацк гор.	23	5
Орша гор.	3	3
Полацк гор.	3	2
Паставы р.в.	3	2
Расоны р.в.	1	1
Сянно р.в.	1	-
Талочын р.в.	1	1
Ушачы р.в.	2	2
Чашнікі р.в.	3	2
Шаркоўшчына р.в.	6	6
Шуміліна р.в.	-	1
Усяго:	81	62

Гарадзенская вобласць:

Бераставіца	1	1
Ваўкавыск гор.	2	2
Воранава р.в.	2	3
Гародня гор.	26	23
Гародня РВПС	14	15
Дзятлава р.в.	13	9
Зэльва р.в.	1	1
Іўе р.в.	2	2
Карэлічы р.в.	1	1
Масты р.в.	1	1
Наваградак гор.	2	2
Астрэвец р.в.	1	1
Ашмяны р.в.	2	2
Смаргонь гор.	6	5
Слонім гор.	13	12
Свіслач р.в.	2	3
Шчучын р.в.	2	3
Ліда	8	9
Усяго:	99	95

Менская вобласць:

Беразіно р.в.	2	2

<tbl_r cells="3" ix="1" maxcspan="1" maxrspan="1

Гарадзенскія юбіляры 2021 года - Яўхім Карскі і Антон Будзіловіч

Шырокавядомыя ў Расіі і Еўропе славісты-вучоныя, рэктарами Варшаўскага ўніверсітэта, акаадэмік Яўхім Карскі і член-карэспандэнт ПАН Антон Будзіловіч нарадзіліся ў сем'ях святароў, побач адзін ад аднаго ў межах 11-12 км. Яўхім Карскі - у праваслаўнай сям'і ў в. Лаша Істудзеня 1861 года, дзяды якога былі грэка-католікамі, Антон Будзіловіч нарадзіўся 5 чэрвеня 1846 года ў Коматава ў грэка-каталіцкай (уніяцкай) сям'і пратаіерэя, якая перайшла ў праваслаўе. Амаль усё дадейша жыцце лёс гарадзенцаў-філолагаў скончыўшых гісторычна-філалагічны факультэт (розных навучальных установ), пастаянна географічна збліжаў, Яўхім Карскі ішоў географічным следам за старэйшым на 15 гадоў земляком Антонам Будзіловічам ад са-мага нараджэння ў Гарадзенскім павеце, да апошняга месца жыцця і пахавання ў Санкт-Пецярбургу (Ленінградзе). Часамі іх географічныя пункты знаходжання разыходзіліся, асабліва ў паездаках па Заходній Еўропе і працы ў Эстоніі, ці наадварот супадалі - Польшча, Украіна, Югаславія, праўда, на той час гэтыя незалежныя сёnnя дзяржавы былі калоніямі Расійскай імперыі, а вялікая частка сёnnяшній Югаславіі была калоніяй Аўстра-Венгерскай імперыі. Для абодвух вучоных знакавымі месцамі былі: Гарадзенскі павет (Коматава-Лаша) - Жыровічы-Нежын - Вільня - Варшава - Санкт-Пецярбург - Ленінград.

Яўхім Карскі (1.01.1861, Лаша - 29.04.1931, Ленінград)

быў для яго панславіст Уладзімір Ламанскі (1833-1914), найперш ад яго ён атрымаў і асаблівы, падманы "вірус панславізму" па канцэпцыі настаўніка. Пасля працы ў Санкт-Пецярбургскім ўніверсітэце і замежнай навуковай двухгадовай камандзіроўкі з 1.08.1875 года працаўаў у Нежынскім інстытуце ардынарным прафесарам руска-славянскай філалогіі, куды Яўхім Карскі паступіў у час вучобы з 4 курса Менскай духоўнай семінарыі. Каі Яўхім Карскі пачаў вучыцца на гісторычна-філалагічным факультэце ў Нежынскім ўніверсітэце (1881-1885), то Антон Будзіловіч у гэты ж год пераехаў з Нежына на працу ў Варшаву і быў прызначаны ардынарным прафесарам (1881) і дэканам гісторычна-філалагічнага факультэта (1887-1892), а ў 1890 годзе, ненадоўга, стаў і рэктарам Варшаўскага ўніверсітэта. У 35 гадоў, з 29.12.1882 Антон Будзіловіч стаў таксама членам-карэспандэнтам ПАН. Параўноўваючы біяграфіі вучоных, бачым, што значна маладзейшы Яўхім Карскі ішоў услед за старэйшым земляком у Нежыне ці Варшаве.

У абодвух славістах быў свой "Нежынскі перыяд", дзе ў наш час была ўсталявана шыльда ў памяць аб акаадэміку Я. Карскім, якога завочна 26 снежня 1918 года (ён тады у Менску займаўся арганізацыяй адкрыцця БДУ) абраў дырэктарам Нежынскага інстытута. Пазней у Антона Будзіловіча і Яўхіма Карскага быў свой "Варшаўскі перыяд". Выкладчык з 1885 года ў Другой Віленскай гімназіі Яўхім Карскі 17.09.1891 года паспехова здаў магістэрскі экзамен у Варшаўскім гісторычна-філалагічным факультэце, у камісіі быў яго зямляк Антон Будзіловіч (у яго Я. Карскі здаваў экзамены па сваёй спецыяльнасці). Каі Яўхім Карскі з 1 лютага 1893 года пачаў выкладаць у Варшаўскім ўніверсітэце, Будзіловіч ужо адтуль зышоў, бо з 27.09.1892 года стаў першым "рускім" рэктарам Дэрпіцкага (Юр'еў, Нарва) ўніверсітэта. Маючы больш высокую пасаду, выжыў адтуль знакамітага і больш папулярнага выкладчыка філалага-канкурэнта Івана Бадуэна дэ Куртэнэ. Падтрымліваў дысцып-

ліну і парадак, часам даволі жорстка. Генадзь Каханоўскі ў часопісе "Маладосць" № 5 за 1992 год піша пра цікавы выпадак, калі рэктару Юр'еўскага ўніверсітэта Антону Будзіловічу давялося выбачацца перад простым універсітэцкім дворнікам за сваю жорсткасць і неэтычнасць на паседжанні ўніверсітэцкага савета. У 19 стагодзі на медычным факультэце Дэрпіцкага ўніверсітэта вучыўся сяббар Аляксандра Пушкіна, медык і знакаміты складальнік вялікарускага слоўніка, таксама юбіляр 2021 года Уладзімір Іванавіч (Вальдэмар) фон Даляр. Дарэчы, былое анямечванне ў Юр'еве (Дэрпце) замянілася пры Антоне Будзіловічы русіфікацыяй. Навукова-даведачная літаратура з нямецкай перайшла на рускую мову. Менавіта ў распаўсюджванні рускай мовы і культуры Антон Будзіловіч і бачыў свою асноўную задачу на пасту рэктара. Ён стаў праўдажальнікам канцэпцыі панславізму свайго настаўніка Уладзіміра Ламанскага, якую відаць ў 90-я гады XX стагоддзя знайшлі ў далёкай шуфлядзе і дапрацавалі для Беларусі, але нешта пайшло не так.

А. Будзіловіч пісаў: "...Толькі культурнае аб'яднанне пад кіраўніцтвам Расіі здольна захаваць нацыянальную самабытнасць "інородцев" у агульным грэка-славянскім свеце....ключавую ролю тут павінна адыгрываць руская мова і адукцыя, а не гвалтоўнае адміністрацыйнае паднажаленне..." Ці захавалася па "Ламанскаму-Будзіловічу" нацыянальная самабытнасць народаў Расеі і СССР? На гэта маём адказ у знакамітага савецкага этнадэмографа Саламона Брука ў книзе "Население мира": "...пры правядзенні перапису 1926 г. былі выяўлены 194 этнічныя адзінкі, 1959 г.-109, 1970 г. -104 народы... Куды ж за 1926-1959 гг. "зникі" амаль 90 этнічных грамадаў (некаторыя з іх налічвалі больш, чым па 200 тыс. чал...) ...выдзеленых пераписам 1926 г. у якасці самастойных народоў?" У ХХI ст. РФ адна з першых у свеце па асіміляцыі меншых народаў, толькі ў Дагестане на грани вымірання арчынцы, багулары, годаберынцы, кубачынцы, хварашыны і іншыя...

....У 2021 годзе знакаміты ўніверсітэт у Тарту (Дэрпт, Юр'еў) кадры для незалежнай Эстоніі рыхтуе на роднай эстонскай і аглійскай мовах, ён значна старэйшы за Санкт-Пецярбургскі і Маскоўскі ўніверсітэты. Але вернемся зноў у Варшаву 19 стагоддзя...

...У Карскага ў Варшаве, быў таксама канкурэнт на займавую пасаду. Каі вызвалілася месца выкладчыка, будучы акаадэмік другі раз з Вільні пісаў ліст на праправод ў Варшаўскім імператарскім ўніверсітэту, на гэту ж пасаду прэтэндуваў таксама Я. Ф. Будэ - пазнейшы прафесар Казанскага ўніверсітэта, рэкамендацыйно Я. Кар-

скому даваў не старэйшы яго зямляк з Коматава А. Будзіловіч, якому ён здаваў у Варшаве экзамен, а прафесар Варшаўскага ўніверсітэта А.І. Смірноў. Вельмі цікава, што Будзіловіч і Карскі выкладалі ў Варшаўскім ўніверсітэце і ў аднолькавым узросце ў 44 гады яны сталі рэктарамі гэтага ўніверсітэта, толькі з розніцай у 15 гадоў. Антон Будзіловіч - у 1890 годзе і доўга не затрымаўся, бо быў пераведзены ў 1892 годзе ў Дэрпт (з 1893 года - Юр'еў), Яўхім Карскі - у 1905 і 1908 годзе, рэктарам Варшаўскага ўніверсітэта абраўся двойчы дэмакратычным шляхам.

У 1901, 1903, 1905, 1907, 1909, 1911 гадах Яўхім Карскі адпачываў у родных мясцінах Антона Будзіловіча, калі Коматава - Панямонь, Мігова, дзе бацьку Антона, святара Сямёна Іванавіча Будзіловіча ў часы Кастуся Каліноўскага прыстрашылі смерцю за заілішнюю "рускасць", верагодна, гэты выпадак, як лічыць рускія даследчыкі, мог стаць прычынай негатыўных адносін да палякаў. На прыклад, вядомы савецкі і расейскі гісторык-багеміст Людміла Лапцева (1926-2016), піша пра беларуса Антона Будзіловіча, вядомага Міхаіла Каяловіча (аспірант МДУ Уладзімір Болдзін, ініцыялы Каяловіча ў сваім даследаванні пра А. Будзіловіча падае іншыя), Платона Кулакоўскага з Панявежыса (Л. Лапцева іх канешне называе рускімі выхадцамі з заходніх частак Расійскай імперыі), якія захавалі ў памяці з дзяцінства і юнацтва негатыўныя ўспаміны пра "польскае" паўстанне. Бацька Антона Сямёна Будзіловіча пасля тых падзеяў выдаліў з прозвішча ненавісны "польскі" гук "дз", а пасля пераезду сям'і на радзіму жонкі (Тульшчына) змяніў і прозвішча на Георгіеўскі, ён не хацеў мець агульнае прозвішча з расстраляным у Воршы камандзірам Аршанскіх касінераў 1863 года Ігнатам Будзіловічам. Негатыву сям'я не пазбегла нават пасля таго, як яны пераехалі на радзіму жонкі. Там, па наводцы мясцовай памешчыцы ў сяле Сомава Адоёўскага павета, нейкі былы "зэк" ім падпалаў вароты, але згэрэлі не толькі вароты. Яго жонка Серафіма Аляксандраўна Глаголова, з дзяцінства сіратка, мела проблемы з нервамі, падазронілаўся да людзей, шмат дзяцей нарадзіла, шмат з іх памерла. Верагодна, увесе гэтыя назапашаны негатыўны шлейф, што цягнуўся за сям'ёй, пачынаючы з Гарадзенскага Коматава і заканчваючы Тульшчынай, нейкім чынам пашылываў і на Антона з яго братамі, якія шукалі моцную апору і лепшае стабільнае жыццё, напрыклад, у зацілым служэнні дзяржаве, царкве, што давала за гэта не малыя дэвідэнты. Не дзіўна, што адначасова з навуковым дасягненнемі браты Будзіловічы-Георгіеўскія сталі вядомымі рускам-

Антон Будзіловіч (05.06.1846, Коматава - 25.12.1908, Санкт-Пецярбург)

перскімі нацыяналістамі і палітыкамі, прытрымліваючыся генеральнае лініі імперыі, часам стараплюе яе апярэджаўца, як шмат хто з нацыянальных меншасцяў. Старэйшы брат Антона Будзіловіча - Аляксандар, 1845 года нараджэння, народжаны яшчэ ў Гарадзенскім павеце (Коматава) быў магістрам багасловія, членам Дзярждумы Расійскай Імперыі ад Люблінскай і Сядлецкай губерні, у фракцыі "Союз 17 кастрычніка". Маладзейшы брат Антона Будзіловіча Васіль, народжаны ў 1868 годзе на Тульшчыне, ужо як Георгіеўскі, стане мітропалітам Еўлогоем, кіраваў праваслаўнымі прыходамі Заходній Еўропы, адзін з кіраўнікоў Саюза рускага народа, чорнасоченец, па некаторых звестках даваў адукцыю жонцы Мікіты Хрушчова, быў дэпутатам дзяржавай Думы, як і старэйшы брат, ад Люблінскай і Сядлецкай губерні, членам фракцыі правых і нацыяналістаў... быў адукаваны, даволі сціплы да бытавых умоў, прымай ўздел ў пераносе мошчай з Кіева ў Полацк Ефрасінні Полацкай, пасехаў туды з намерам супрацьпаставіць пачытанне святой княгині культуры грэка-уніяцкага епіскапа Іосіфа Кунецвіча... пасля II Суверэнай вайны нечакана для прыхаджан замежных прыходаў злучыў Заходнія праваслаўныя прыходы, пасля ранейшага расколу, з рускай праваслаўной царквой СССР, амаль першы за мяжой атрымаў савецкі пашпарт, памёр у 1946 годзе, пахаваны ў Парыжы як экзарх Маскоўскага патрыярхата, так і экзарх Усяленскага патрыярхата, бо не атрымаў афіцыйнага дазволу на вяртанне пад юрисдикцыю Масквы. Савецкая акаадэмічнае выданне па гісторыі СССР называла Васіля Георгіеўскага (Будзіловіча): "...одна из самых зловещих фігур воінствующего национализма"...

...У апошні перыяд жыцця для Антона Будзіловіча і Яўхіма Карскага агульным стане і Санкт-Пецярбург, дзе яны шмат працаўалі і абодвя пахаваны: Я. Карскі на праваслаўных Смаленскіх могілках (1931), А. Будзіловіч у някропалі Аляксандра-Неўскай лаўры (1908).

У польскіх кръніцах тыя гады лічаша гадамі русіфікашай- наі палітыкі царской Расіі і патрыёты Польшчы не любяць пра той час узгадваць, нават прозвішчы рэктараў Варшаўскага ўніверсітэта таго часу было не хутка знайсці. Дзяржаўную палітыку царской Расіі ў Варшаве выконвалі знакавыя постасці еўрапейскай славісткі і беларускай гісторыі- тутэйшыя землякі гарадзенцы, рэктары Варшаўскага ўніверсітэта, будучыя акадэмік і член-карэспандэнт, дзяды-прадзеды якіх яшчэ жылі ў ВКЛ былой Рэчы Паспалітай з грэка-каталіцкім культурным традыцыямі.

Калі Антон Будзіловіч гэта рабіў зачтата, як сябра савета Міністэрства народнай асветы і старшыня Асобай нарады і рускі нацыяналіст, то Я. Карскі, як чалавек больш талерантны і беспартыйны называючы сябе "прыродным беларусам", гэта рабіў больш асцярожна і ўзважана, дапускаў нейкія слабіны, а калі нешта ўсё ж "накіпела", падаў у адстаўку з пасады рэктара ў знак пратэсту супраць самавольства рэакцыйнага міністра-нацыяналіста з Бесарабіі пастаўленага на пасаду Пятром Стальпінім - Льву Касо і потым працаваў звычайнім выкладчыкам да эвакуацыі ўніверсітэта з Варшавы ў Раству.

Калі Яўхім Карскі шмат падарожнічаў па родных мясцінах, аб'ехаў амаль усю Беларусь і грунтуюна вывучаў яе мову, культуру, пакінуў нам агромністую навуковую спадчыну пра краіну, стварыў этнографічную карту беларусаў, працаваў, фактывічна, на будучую незалежную Беларусь, то Антон Будзіловіч, меўшы добрыя здольнасці да навукі, папулярызатар славянофільскіх ідэй, падарожнічаў па Заходній Еўропе, Скандинавіі і іншых месцах, негатыўна ўспрымаў дзеянасць беларускіх актыўістаў па стварэнні новай беларускай літаратурнай мовы, член партыі манархістаў, вядомы чорнасоценец, пасля славянскага з'езда 1867 года, марыў аб пабудове агульнай славянскай дзяржавы, дзе панавала б адзіная праваслаўная вера і руская мова, папулярызаваў русіфіцыю народаў Расейскай імперыі, быў адным са стваральнікаў і аўтараў правай газеты "Окраины России", дзе пераконваў народы ў шкодзе барацьбы супраць каланіяльнага прыгнёту Расіі, газета "змагалася" за рускія нацыянальныя інтарэсы на захопленых імперый землях, асабліва шмат было матэрыялаў па Фінляндый і Польшчы, якія ўжо набрынілі нацыянальной культуры, каб мець незалежнасць. Перад смерцю ў 1908 годзе стаў выдаўцом і рэдактарам газеты "Московские ведомости", дзе працягваў адстойваць рускія і славянскія інтарэсы. Глыбокім і сістэматычным вывучэннем гісторыі старабеларускай мовы і культуры, як Яўхім Карскі, не займаўся, вывучаў мовы іншых

краін і рэгіёнаў (славацкую, лужыцкую, польскую, дубровіцкую), значайні працы, як Яўхім Карскі, для беларусаў не пакінуў, хоць у маладосці напісаў краязнавчы артыкул пра знакамітую Камянецкую вежу, праўда, пазней, пісаў і пра беларускую лінгвістыку, але не парунальна больш пра Заходнія краіны і неабходную дзяржаўную палітыку Расіі да кожнай з іх. Безумоўна, для нацыяналістаў з Расіі з імперскім поглядамі член-карэспандэнт ПАН Антон Будзіловіч застанецца рускім нацыянал-патрыётам, партыйным дзеячам, даволі жорсткім адміністраторам, магчымы, тульская творчыя патрыёты некалі паставяць помнікі Антону Будзіловічу і яго брату Еўлогію (Васілю Георгіевскому) на Тульшчыне, дзе выхуваліся іншыя дзеяці Георгіеўскіх (Будзіловічаў), менавіта на рускай Тульшчыне бацькі Антона Будзіловіча, відаць на эмоцыях, выкраслі з памяці не толькі папулярнае і шырокаспаўсюджанае старожытнае беларускае прозвішча Будзіловіч, але, магчымы, і памятныя краявіды на Нёмане, дзе атрымалі пісахалагічную траўму на пачатку 60-х гадоў 19 стагоддзя. Для прафесійных філолагаў і славісту, гісторыку і палітолагу Антон Будзіловіч застанецца здольным вучоным і цікавым палітычным публіцыстам з працамі якога варта азінаўміца, бо там шмат знойдзеца паралеляў з сучаснай палітыкай Расіі да Беларусі, Украіны, Польшчы і іншых краін. А для патрыётаў-беларусаў, на жаль, ён стаў яшчэ адным страчаным для будчай краіны вучоным, які пад уплывам бацькоў, неспрыяльных вонкавых абставін, у той жа час высокай адкуацыі, так і не дайшоў да разумення адметнасці і папулярызацыі сваёй роднай зямлі і мовы, якая доўга была пад канкуруючым рэлігійна-палітычным уплывам былой Рэчы Паспалітай і Расейскай імперыі, калі беларусчына яшчэ толькі шукала страчаныя сярэднявечныя моўныя скарбы і згубленых сваіх сыноў, якія працавалі на "дзялках" суседзяў-канкурэнтаў. Яго зямляк, акадэмік Яўхім Карскі, праяўляючы беларусацэнтрызм быў вельмі ўзважаны ў ім, таму як для рускіх, так і беларускіх навуковых і розных палітычных колаў застанецца аўтарытэтным і бýйным вучоным, на якога яшчэ шмат гадоў будуць спасылацца сотні іншых навукоўцаў у сваіх працах, а заходні- і ўсходнеарыентаваныя палітычныя суполкі краіны будуць канкураваць між сабой, шукаючыя кожны свае правільнае "палітычнае зерне" ў яго фундаментальным творы "Беларусы". Імем Яўхіма Карскага называючыя вуліцы, бібліятэкі, навучальныя ўстановы, створаны музеі, пастаўлены памятныя знакі, павешаны памятныя шыльды, пакуль німа сапраўднага помніка, але некалі ён будзе таксама, бо праца па мемарыялізацыі працягваеца...

Алесь Крой.

Сябры павіншавалі Сяргея Трафімчыка з юбілеем

У суботу, 2 кастрычніка, намесніку старшыні Лідскай арганізацыі ТБМ, сябру Гарадзенскай абласной рады ТБМ, грамадскому актыўісту і проста выдатнаму чалавеку з Лідчыны Сяргею Трафімчыку споўнілася 50 гадоў з дня нараджэння. Павіншаваць Сяргея з юбілем прыехалі яго сябры з Ліды, Дзятлава, Гародні, Слоніма і іншых гарадоў Беларусі. А тая, хто не змог завітаць на юбілейнае застольле, даслалі юбіляру свае відэавіншаванні. Сяргей Трафімчык родам з Гарадзішча Баранавіцкага раёна. Але большую частку свайго жыцця пражыў на Лідчыне. Спа-

На пярэднім плане - старшыня Слонімскай арганізацыі ТБМ Сяргей Чыгрын і Сяргей Трафімчык

Сяргей Трафімчык і намеснік старшыні Лідскай гарадской арганізацыі ТБМ Сяргей Чарняк

чатку - у Бярозаўцы, а цяпер - у Беліцы.

На юбілейную вечарыну да Сяргея Трафімчыка і яго сям'і заўіталі барды Сяргей Чарняк з Ліды і Віктар Шалкевіч з Гародні, пасты Сяргей Чыгрын і Мікола Канано-

віч са Слоніма, краязнавец з Дзятлава Валерый Петрыкевіч і шматшмат яшчэ яго сяброў і аднадумцаў. У гэты вечар гучалі вершы, песні, пажаданні і, вядома ж, гумар.

Лідскія сябры ТБМ далучач-

юца да ўсіх віншаванняў і жадаюць Сяргею Трафімчыку добра га настрою, здароўя, сямейнага дабрабыту і щасція.

Аксана Шпак,
Лідскі раён.
Фота аўтара.

Вярхоўны суд ліквідаваў ГА "Саюз беларускіх пісьменнікаў"

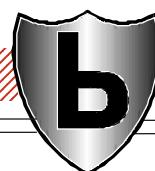
1 кастрычніка 2021 года Вярхоўны суд Рэспублікі Беларусь задаволіў пазов Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь аб ліквідацыі грамадскага аўяднання "Саюз беларускіх пісьменнікаў". Рашэнне вынес суддзя І. Г. Мільто.

Нагадаем, што 23 верасня ў Вярхоўным судзе Рэспублікі Беларусь адбыліся слуханні па пазове ГА "Саюз беларускіх пісьменнікаў" да Міністэрства юстыцыі па абскарджванні пісьмовага папярэджання, вынесенага 14 ліпеня 2021 года за непрадастаўленне дакументаў для маніторынга дзеянасці НДА. 24 верасня Вярхоўны суд Рэспублікі Беларусь вынес рашэнне і пакінуў у сіле пісьмовая папярэджанне, вынесенае Міністрам на адрас ГА "Саюз беларускіх пісьменнікаў".

14 ліпеня Следчы камітэт правёў ператрус у офісе арганізацыі, пасля чаго памяшканне было запячатаць, дакументы і тэхніка канфіскаваны. Пазней былі заблакаваны банкаўскія рахункі арганізацыі, што паралізавала працу аўяднання.

Паводле СМІ.

Хведар Ільяшэвіч, які быў непаўторны

Менская выдавецтва "Кнігазбор" выпусліла кнігу выбраных твораў беларускага дзеяча, выдаўца, паэта і гісторыка Хведара Ільяшэвіча (1910-1948). Кніга так і называецца "Выбранае". Я даўно чакаў, што нехта парупіцца і збярэ яго творы пад адну вокладку. Першым зрабіў гэта Міхась Казлоўскі з Маладзечна, які ў 2000 годзе падрыхтаваў і выдаў "Творы" Хведара Ільяшэвіча. Міхась Казлоўскі ўключыў лепшыя вершы паэта з трох паэтычных зборнікаў, а таксама некалькі твораў другой паловы 1930-х гадоў і трохі эміграцыйных вершаў. Эміграцыйны цыкл - вельмі сумны, у ім адчуваецца туга, якую перадаў паэт вершамі аб прыродзе, аб раскіданай маладосці, аб сібрах і сваяках. Адначасова ў эміграцыйных вершах ёсьць іскрынкі надзеі на светлу будучыню, надзея, што ў Беларусі "зацвіце заўтра новая маладосць". Дарэчы, роднай Беларусі Хведар Ільяшэвіч прысвяціў шмат сваіх паэтычных радкоў. У адным паэт не баіцца за сваю Радзіму, бо "яна, працоўная, прачнулася", у другім - "энтузіазм, Беларусь, у тваіх безъязычных сценях элегію ціха складае", у трэцім - "з-над палёў, дзе дым съцелою Беласток і Супрасль, аж да слукіх пішаніцай калосьце шуміць", у чацвёртым - "жніўнёвая ўжо Беларусь адцвіла у кустах счыранельных", а ў пятym ужо - "доля твая - недацьветы, Беларусь дарагая май!" і г.d.

Пра гэта ёсць чытачы пра чыталі ў "Творах" Хведара Ільяшэвіча, якія пабачылі свет 21 год таму. І вось новая кніга "Выбранае", якую ўклалі Наталля Гардзіенка, Ціхан Чарнякевіч і Лявон Юрэвіч. Гэта вельмі добры падарунак чытакам, якія цікавіліся гісторыяй беларускай літаратуры, а таксама - даніна самай светлай памяці цудоўнага чалавека, таленавітага паэта, выдаўца, шчырага беларуса Хведара Ільяшэвіча, якога ёсць моцна любіці ("Ён непаўторны" (Юры Жывіца), ("Хведар, родны, славуны, пудоўны!" (Вольга Таполя), "Паэт і змагар" (Юрка Віцьбіч) і г.d.

Хведар Ільяшэвіч даўно заслугоўвае, каб выдаць усе яго творы, напісаныя ім за кароткае жыццё. А іх з'явілася пры жыцці літаратара вельмі многа. Былі ім напісаны і раман "Туман", новая кніга "Нязжатая радасць", якія застаюцца яшчэ нявыдадзенымі. Яго творы друкаваліся не толькі пад уласным прозвішчам Хведар Ільяшэвіч, але і пад псеўданімамі М. Далны, Святаслаў Залужны, Л. Іскра, Малады, Стары, Стары Скаут, крыптанімамі I-ч, X.I, M.D., C.3, Ю.М і іншымі. Друкаваўся Хведар Ільяшэвіч у "Студэнцкай думцы", "Крыніцы", "Беларускай ніве", "Нашай праўдзе", "Нашай працы", "Сцягу працы", "Сіла працы", "Новай варце", "Шляху моладзі", "Калоссях", "Родным краем", віленскіх "Беларускіх кален-

дарах", "Новай дарозе", "Раніцы", "Шыпшине" і шмат-шмат яшчэ дзе. Хведар быў вельмі таленавітым чалавекам, працаўшы плённа і шмат. Рукапісы яго захоўваюцца ў прыватных архівах, у архівах Беларусі, у Літве, у Польшчы, у Германіі. Гэта ёсць па крупінцы трэба збіраць і выдаваць.

Але Хведару Ільяшэвічу, як і тому Тодару Лебядзе (1914-1970), не шанавала ні пры жыцці, ні пасля смерці. Нарэшце я сабраў і выдаў кніжку твораў Тодара Лебяды. І шчыра радуюся, што выйшла з друку "Выбранае" Ільяшэвіча. Гэта з аднаго боку. З другога, я дужа засмущаўся, што "Выбранае" пісьменніка, над якім працаўвалі трох вопытных літаратары, падрыхтавана даволі паспешліва і неяк абыякава ў адносінах да яго літаратурнай спадчыны і лёсу. Як жа так можна выдаць кнігу, на вокладцы якой напісана адно прозвішча, а на тытульным лісце і на старонках кнігі - яно напісана па-іншаму? Ніколі Хведар Ільяшэвіч не падпісаў свае творы Ільяшэвіч, а Ільяшэвіч. А складальнікі кнігі на вокладку паставілі прозвішча ІЛЬЯШЭВІЧ, а ў кнізе ўсюды ён ІЛЬЯШЭВІЧ. Так рабіць нельга.

Не самыя лепшыя і здымкі трапілі ў выданне. Асабліва, што датычыць іх якасці. Можна было бы папрасіць здымкаў Хведара Ільяшэвіча ў таго ж Міхася Казлоўскага з Маладзечна, ці ў Лідзія Савік, ці ў той жа Алены Глагоўскай з Гданьска, ці ў сваякоў у Шчэціне, звярнуцца ў архівы... Ды і я нечым дапамог бы. Праўда, і здымкі ў кнізе ўсім вядомыя, а хапалася б новых, раней неапублікованных. А на верхнім здымку на ўклейцы IV няправільна ўказаны год. Віленская беларуская гімназія была адкрыта ў 1919 годзе, значыць Хведар Ільяшэвіч з калегамі і студэнтамі 25-годдзе гімназіі адзначаў не ў 1943 годзе, а ў 1944-м. Есць і шэраг іншых заўваг.

Тым не менш, дзякуючы складальнікам, невялікая літаратурная спадчына Хведара Ільяшэвіча ёсць ж вярнулася зноў на Беларусь. А гэта выбраныя вершы са зборнікаў "Веснапесьні" (1929), "Зорным шляхам" (1932), "Захварбаваныя вершы" (1936), вершы апошніх гадоў. Трохі прозы, публі-

цыстыкі, фельетонаў, вершы, прысвечаныя Ільяшэвічу, эміграцыйны эпістальяніраман з фельетонным эпілогам: Хведар Ільяшэвіч, Вольга Таполя і Юрка Віцьбіч.

З вялікай цікавасцю зноў перачытаў, вядомыя мне раней успаміны пра Хведара, Юры Жывіцы (Попкі) і Юркі Віцьбіч. Вельмі цёпла, шчыра і шчымліва пра яго напісаў Юры Жывіца. Пазнаёмліся яны ў Пружанах. А потым бліжэй пачалі сябраваць падчас вайны, калі Хведар працаўшы у Беларускім камітэце ў Беластоку. "Да Ільяшэвіча я прыйшоў ад пуга ѹ касы, а ён зрабіў з мене журналіста, публіцыста, а крыху пазней пісьменніка і... рэдактара...", - признаўся Юры

Малады Хведар Ільяшэвіч

Жывіца. А калі Хведара не стала, і яму пра гэта паведаміў Юрка Віцьбіч, то "слёзы цяклі струйком. Гэта была для мяне вялікая страта. А ці толькі для мяне? Беларускі народ страдаў вялікай патрыётай, паэта, пісьменніка, навукоўца, маладога філосафа, нацыянальнага дзеяча..."

Сапраўды так. Хведар Ільяшэвіч нарадзіўся ў Вільні. Скончыў Віленскую беларускую гімназію і Віленскі ўніверсітэт. Працаўшы выкладчыкам у Віленскай беларускай гімназіі. Напісаў працу пра друкарню Дома Мамоніча ў Вільні (1575-1622). Выдаў пры жыцці трох зборнікаў піэзіі, напісаў і апублікаваў сотні артыкулаў.

У перыяд акупацыі Беларусі нямецка-фашысцкімі захопнікамі з дазволу германскіх улад у Беластоку 29 сакавіка 1942 года на беларускай мове начала выдавацца газета "Новая дарога", якая па сутнасці з'яўлялася органам Беларускага аўяднання ў Беластоку і якую рэдагаваў Хведар Ільяшэвіч. Праўда, гэта была не першая пасля прыходу нямецкіх войск газета ў Беластоку. Да "Новай дарогі" выйшли з друку два нумары газеты

"Белацоўскі голас", якія рэдагавалі Ільяшэвіч і Кандыба.

Сёння знайсці гэтыя два нумары "Белацоўскага голасу" цяжка. А вось "Новая дарога", хая і не ўсе нумары, захоўваецца ў абласных архівах Беларусі і ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. А там - дзесяткі артыкулаў яе рэдактара...

У 1942-1944 гадах, як пісаў гісторык Юры Туранак, "рухавіком інтэлектуальнага жыцця ў Беластоку быў у той час вядомы паэт і гісторык, віянчук Хведар Ільяшэвіч - старыня Беларускага аўяднання і рэдактар "Новай дарогі" (Юры Туранак. Мадэрнай гісторыя Беларусі. Вільня, 2006. С.344). Сапраўды, Хведар Ільяшэвіч, жывучы ў Беластоку, працаўшы і пісаў шмат. І дзе ён толькі знаходзіў час і сілы - рэдагаваць газету, пісаць вершы і вялікія артыкулы, інфармацыі пад рознымі псеўданімамі, наладжваць беларускія справы, арганізоўваць супэрэчы з беларусамі, мерапрыемствы, вырашаць школьнія праблемы. Ды яшчэ рабіць усё пад наглядам германскай улады, быць асцярожным і разважлівым, бо за ім пільна сачылі не толькі немцы, але і энкаўздысты.

Пасля Беластока Хведар Ільяшэвіч жыве і працуе на эміграцыі. Мае рацюю Лідзія Савік,

ныя творчасці Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Цёткі, Масея Сяднёва, Наталлі Арсеніевай і іншых.

Хведар Ільяшэвіч быў арыгінальным паэтом. Яшчэ Язэп Найдзюк у часопісе "Шлях моладзі" (1936, №3) пісаў: "Галоўнай асаблівасцю твораў Ільяшэвіча ёсць вобразнасць. Гэта рыса ў яго вельмі характэрна ў сувязі з тым, што ён, падобны на Танка, парваў са старой формай верша і перадае свае вобразы не способам падробнага эпікага апісання, але пры дапамозе метафоры".

У "Выбранае" складальнікі ўключылі 45 вершаў паэта. У іх паэт паказаў супяречнасці тагачаснага горада, пісаў інтымную і пейзажную лірыку:

*З змроку месяцыкаў рожкі
Выпльываюць ліхтарамі.
Ў небе зоркі-папяроскі
Сыплюць попел над дамамі.*

Замест уласнай прадмовы, складальнікі кнігі паставілі артыкул Арсения Ліса "Веснапесьні" Хведара Ільяшэвіча, які першапачаткова быў апублікаваны ў "Творах" Ільяшэвіча (Маладзечна, 2000. Складальнік Міхась Казлоўскі), а потым у кнізе Арсения Ліса "Gloria victis!" (Мінск, 2008). У ёй Арсень Ліс сказаў, што "пуцяводнай зоркай паэта была свабода Беларусі".

Злева направа сядзяць Эма Залкінд, Эрвін Каімідэр, Марыя Мілюць, Станіслаў Станкевіч. Стаяць злева направа Янка Хвораст, Мар'ян Пецикевіч і Хведар Ільяшэвіч, 1932 г.

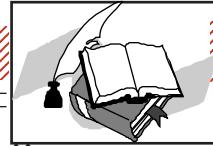
калі адзначыла, што ён быў "адным з самых адукаваных у асяроддзі беларускай эміграцыі людзей: пісьменнік, навуковец, выдатны музыкант, педагог, валодаў нямецкай і англійскай мовамі" (Лідзія Савік. Пакліканы. Мінск, 2001. С. 205).

Добра разумеючы ролю рэлігійнага выхавання, Хведар Ільяшэвіч змагаўся за Беларускую аўтакефальную праваслаўную царкву, удзельнічаў у беларускіх грамадска-арганізацыйных з'ездах і нарадах, уваходзіў у склад Беларускага камітэта дапамогі англійскай зоне, у розных выданнях друкаваў свае артыкулы, прысвечача-

І гэта, сапраўды, так:
*Залажыўшы руکі ў кішэні,
Я пайду кантыненты сустрэць -
Пранясу праз руіны і съцены
Беларусі кляновую медзь.*

Выход "Выбранага" Хведара Ільяшэвіча - добрая справа, якую ажыццяўляе складальнікі пад кірауніцтвам Наталлі Гардзіенкі. Спадзяюся, што гэта толькі пачатак выданняў спадчыны нашага вялікага пісьменніка, тым больш, што праз чатыры гады споўніца 100 гадоў з таго часу, калі Хведар Ільяшэвіч дэбютаваў у друку сваім абрэзкамі і вершамі.

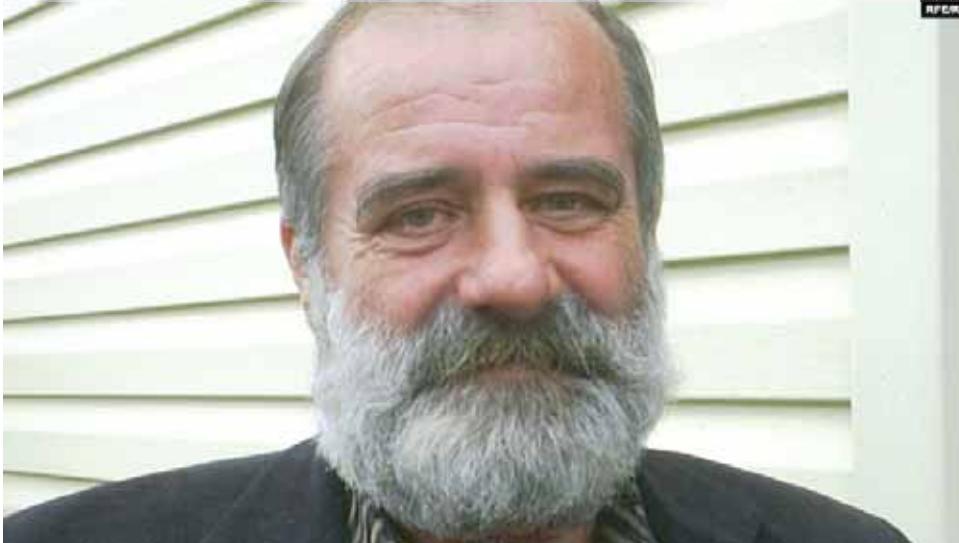
Сяргей Чыгрын.

"І Косцэвы вершы, і сям'я Севярынцау - гэта тое, што будзе гонарам Беларусі".

Важныя і шчырыя слова ў памяць Кастуся Севярынца

І кастрычніка 2021 года ў рэанімацыі ад каронавіруса памёр журналіст, паэт, публіцыст, перакладчык Кастусь Севярынец. Ён меў хворае сэрца.

Кастусь Севярынец нарадзіўся 4 верасня 1952 года ў вёсцы Унорыца Рэчыцкага раёна. Скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Адслужыў у войску, там быў узнагароджаны мэдалём "За адвагу на пажары". Працаў дырэктарам Пагасцянскай восьмігодкі пад Оршай. З 1979 года - у журналістыцы: быў карэспандэнтам БелТА - ТАСС па Віцебскай вобласці, працаў ў рэспубліканскіх газетах, на Беларускім радыё.

Перакладаў з сербскай і харвацкай моваў. Аўтар зборнікаў лірыкі на расійскай мове "Пока дышу", "Пока цветёт сирень", некалькіх кніг дзіцячых вершаў, пяці зборнікаў крымінальных нарысаў.

Удава Кастуся Таццяна Севярынец расказала, што пазнаёмілася з Кастусём у 1974 годзе ў будаўнічым атрадзе.

- У 1975-м пажаніліся, Ганнанка нарадзілася. Усялякае было за нашы 46 гадоў сумеснага жыцця, цяжкасцю хапіла: і ў інтэрнаце жылі, і кватэры здымалі, але ўсё гэта перажывалася разам, дзяцей гадавалі, унукам радаваліся...

Я ўвогуле не ўяўляю свайго жыцця без яго. Гэта чалавек, які заўсёды для мяне быў апорай. Я ведала, што дзе б ні была - бацька дома, дом дагледзіць, абед прыгатуе, сустрэне. У грыбы з'ездзім - я буду адпачываць, а бацька іх чысціць і катаць. Гэта вельмі добры, вельмі шчыры чалавек.

Каб не гэтая хвароба, каб не сэрца, ён бы яшчэ пажыў. І Паша, і шмат людзей маліліся за яго здароўе. Ён вельмі моцны чалавек, вельмі цярлівы, але апошнія тыдні даліся яму вельмі цяжка. Мы не ведалі, як дапамагчы, што рабіц. Ён казаў: "Нічога не насіце ў штіталь", але наслідкі не дамашняе, каб хоць крышачку чаго з'еў.

У яго такія вершы чудоўныя, пазэя яскравая, добрая. Нікому не жадаў зла. Для дзяцей быў любімы татка, і ўнукі ў ім душы не чулі, - Таццяна Севярынец не можа стрымаць слёз.

Вадзім Баршчэўскі сябраўшы з Кастусём Севярынцам са студэнцкіх гадоў, яны разам вучыліся ў Белдзяржуніверсітэце.

- Уяўляеце, мы сябруем больш за 50 гадоў! На першым курсе прыглядаліся адзін да аднаго, а з другога блізка пасябравалі. Ён вельмі таленавіты ва ўсім: і як радыёжурналіст, і як паэт, і як перакладчык. Пісаў дээтэктыўныя апавяданні, шмат зборнікаў апубліковаў.

Але лепши за ўсё ў яго атрымліваліся дзіцячыя вершы і лірыка, такая шчымлівая і пранікнёная. Было ў яго і шмат так званых "альбомных" вершаў, якія ён не друкаў, а пісаў для сяброў і сябе. Я думаў, што

Паводле СМИ.

Пахаваюць Кастуся Севярынца нарадзіме, у вёсцы Унорыцы Рэчыцкага раёна. Яго дачка Ганна Севярынец на сваёй старонцы ў фэйсбуку напісала:

- Улічваючы, што мы забіраем яго з ковіднай рэанімацыі, а таксама тое, што ў самой вёсцы таксама ковід і, акрамя нашага, там адбудуцца яшчэ ковідныя пахаванні, развітанне і пахаванне будзе ў вузкім коле сваякоў. Выбачаемся перад тымі, хто хаець бы асабіста развітаца з нашым татам, просім згадаць яго добрым словам і памятаць.

Паводле СМИ.

Навіны Германіі

Больш за чвэрць жыхароў ФРГ маюць міграцыйнае мінулае

Моладь падчас аднаго з гарадскіх свят у Берліне (фота з архіва)

У 2020 годзе ў Германіі жылі 21,9 мільёна чалавек з міграцыйным мінулаем. Больши за траціну з іх прагаласавалі на выбараў у бундэстаг, высветліла статыстычнае ведамства.

У 2020 годзе ў Германіі пражывалі 21,9 мільёна чалавек (26,7 адсоткаў насельніцтва) з міграцыйнымі каранямі. Такія дадзеныя Федэральнае статыстычнае ведамства ў Вісбадэне прывяло ў пятніцу, 1 кастрычніка.

Звыш за траціну з іх (7,9 млн чалавек), з'яўляючыся грамадзянамі ФРГ, прагаласавалі на выбараў у бундэстаг, якія адбыліся тыднем раней. Гэта 13 адсоткаў ад агульнага ліку асобаў з правам голасу. Сярод выбарнікаў з міграцыйным мінулаем больш за палову (4,7 млн чалавек ці 59 адсоткаў) нарадзіліся за межамі ФРГ і ў сярэднім жывуць у Германіі 31 год. Часцей за ўсё краінамі паходжання гэтих грамадзян з'яўляюцца Польшча (817 000), Казахстан (759 000) і Расія (700 000).

Як жыхары ФРГ з міграцыйным мінулаем атрымалі грамадзянства Германіі

Грамадзянства Федэратыўной Рэспублікі Германія

публікі з нараджэння маеца больш чым у кожнага трэцяга (36 адсоткаў) жыхара краіны з міграцыйным мінулаем, надзеленага правам голасу ў ФРГ. Яшчэ 32 адсоткі такіх асобаў сталі грамадзянамі Германіі ў выніку натурализацыі, 31 адсотак - у сілу свайго статуту рэпатрыянта і каля 1 адсотка - у выніку ўсынаўлення.

У той жа час 3 адсоткі ўсіх асобаў з правам голасу ў ФРГ валодаюць грамадзянствам дзвюх краін. Часцей за ўсё другой дзяржавай выступае Польшча (17 адсоткаў), Расія (15 адсоткаў) і Італія (6 адсоткаў).

Колькі непаўнагадовых жыхароў ФРГ - з міграцыйнымі каранямі

Апроч 8,7 мільёна сталых замежнікаў, якія пражываюць у Германіі, права голасу на момант збору статыстыкі не было і ў 13,7 млн непаўнагадовых. 3,7 мільёна з іх маюць міграцыйнае мінулае і з'яўляюцца грамадзянамі Германіі, а 1,7 мільёна - выключна замежнымі грамадзянамі.

Па вызначенні статыстычнага ведамства, жыхары ФРГ маюць міграцыйныя карані, калі яны ці хоць бы адзін з іх бацькоў не валодалі нямецкім грамадзянствам пры нараджэнні.

Паводле СМИ.

Каронавірус: Румынія і Літва абвешчаны ў ФРГ зонамі павышанай рызыкі

Дагэтуль небяспечнай зонай з-за каронавіруса сярод краін ЕС лічылася толькі Славенія. Інстытут імя Роберта Коха прылічыў да зон высокай рызыкі і Беларусь.

Краіны Еўрасаюза Румынія і Літва з нядзелі, 3 кастрычніка, абвешчаны ў Германіі зонамі павышанай рызыкі з-за каронавіруса. Людзі, якія заезджаюты ў гэтыя краіны, у тым выпадку, калі яны ці хоць бы адзін з іх бацькоў не валодалі нямецкім грамадзянствам пры нараджэнні.

Баўгарыя ў спісе высокай рызыкі лічачца каля 70 краін. Апроч Румыніі і Літвы, з 3 кастрычніка да іх дададуцца Беларусь і Сальвадор, паведаміў Інстытут імя Роберта Коха (RKI) 30 верасня. У той жа час са спісу выдалены Мазамбік і ПАР.

Зонамі павышанай эпідэмалагічнай рызыкі ў Германіі аб'яўляюцца краіны і рэгіёны, дзе пагроза заражэння каронавірусам асабліва высокая. Пры гэтым значэнне мае

не толькі лік інфікаваных. Улічваюцца і іншыя крытэрыі, такія як тэмпры распаўсюду кавіда, загружанасць лякарні і адсутнасць поўных дадзеных пра сітуацыю з каронавірусам.

У Германіі квафіцыент заражальнасці злётку зменшыўся

Тым часам у Германіі сямідзённы квафіцыент заражальнасці каронавірусам злётку зменшыўся да 64,2. Па дадзеных RKI на рэйтынгу 3 кастрычніка, за мінулыя суткі ў краіне зафіксавана яшчэ 6164 новых выпадкаў каронавіруснай інфекцыі. Ад наступстваў заражэння сканалі ў 9 чалавек.

За ўесь час пандэміі ў краіне раздзяліся каронавірусам 4 252 300 чалавек, з іх 93 786 чалавек памерлі.

Па стане на 2 кастрычніка ў Германіі цалкам вакцынаваны 64,6 адсотка насеяніцтва, мінімум адну прышчэпку атрымалі больш за 68 адсоткаў.

Паводле СМИ.

(Працяг. Пачатак у папяр.
нумары.)

Адзін з апошніх уладальнікаў Касцянёва, сын Люцыяна - Марцін Кастравіцкі, у 1903 ці 1904 г. расказаў свайму сыну Яну Люцыяну пра радавод сям'і: "Цётка бацькі і мая бабуля Мялання Кастравіцкая, тады ўжо старая, жыла ў Вене ва ўласным дому па адной з галоўных вуліц горада, называякі я не памятаю. Але гэта быў палац сям'і Кастравіцкіх, і жыла там графіня Кастравіцкая. Бацька быў трошкі здзіўлены, бо наша сям'я не мела нікага тытула. ... пасля смерці майго бацькі, атрымаў ад яго сястры (сваёй цёткі) шэрэг сямейных дакументаў і сярод іх т. з. генеалагічнае дрэва. Яно было намаляванае на пергаменце сотню гадоў таму, дакумент меў дату але яе ўжо не памятаю. Дакумент быў падпісаны царыцай Кацярынай і Раннім і пацвярджаў права на шляхецтва і герб Байбіза.

Калі мой бацька наведаў сваю цётку ў Вене, тая была ўжо ў манаскім строі - у чорным габіце з вялікім крыжкам з масіўным ланцугом на грудзях. Бацька некалькі дзён пагасцяў у цёткі, наведаў могілкі з сямейным склепам Кастравіцкіх. Там быў пахаваны бацькі Мяланні і яе сястра. Там жа была пахавана Фанні Эльслер (Fanny Elssler) - вядомая венская балерына.

Дом-палац ў Вене, дзе жыла цётка майго бацькі быў багата мэбліраваны, цётка мела шмат служжкаў: парц'е, камердынер, некалькі асоб жаночай службы, яна была заможная асоба. Магчыма, бацька атрымаў ад цёткі нейкую карысць для свайго маёнтка.

Цётка падараўвала свайму пляменніку некалькі партрэтаву сябе, свайго бацькі і сваёй сястры, а таксама яе дзеда і яничэ кагосці з наших продкаў у латах і з паголенай галаю. Партрэты быў добра гарадзілі, я магу пра гэта меркаваць, бо потым некалькі гадоў вывучаў мастацтва. Сярод карцін быў абраз св. Францішка добрай работы ...

Акрамя карцін, бацька атрымаў некалькі старасвецкіх куфраў з дэкорам, якіх найлепшым з'яўляўся малюнак галавы св. Пятра. Захоўвалася ў куфрах і карункавая вонратка, шалі і нават жаночыя танцавальныя пантфелькі ... Мялання сказала,

што хоча прыбраць з сваіх вачэй усё, што злучае яе са светам, што нагадвае ёй не толькі пра добрае, але і пра злое. ... Пасля яе смерці мы даведаліся, што свой венскі палац цётка запісала касцёлу.

Гэтыя дары бацька прывёз дахаты, партрэты быў развесаны на пакоях маёнткавага дома ў Касцянёве, а куфры пастаўлены ў адмысловы замкнуты склад на паддашку.

Маёнтак Касцянёве быў маёмасцю майго дзядзькі Самуэля, брата бацькі, які стала жыць у Рызе і працаўваў там галоўным архітэктарам, а мае бацькі з дзе-
цьмі ў Касцянёве бавілі вакацыі".

Падчас візіту ў Францыю, рускага цара (Аляксандра I ці Мікалая I) ён прыехаў у Французскую вайсковую акадэмію Сен-Сір, дзе даведаўся пра брата Мяланні і Юліяна Люцыяна Кастравіцкага. Цар загадаў этапаваць яго у Беларусь. Люцыян пехатой, пад канвоем прыйшоў на радзіму, але замест турмы, патрапіў пад амністыю. Тым не менш, выезд у Еўропу яму быў назаўсёды забаронены.

Проблемы дзяцей - Меланні і Люцыяна, прывялі да таго, што Ганна Залеская кінула сям'ю і з'ехала на Валынь. Толькі праз шмат гадоў яна прыехала ў Вену, каб там памерці.

Яе муж Самуэль Кастравіцкі ў Вене пазнаёміўся з слыннай балерынай Фанні Эльслер, якая выступала на лепшых єўрапейскіх сцэнах таго часу. Каханне паміж імі захоўвалася ўсё жыццё, і калі балерына памерла, дык яе пахавалі ў сямейным венскім склепе Кастравіцкіх.

Былы навучэнец акадэміі Сен-Сір Люцыян Кастравіцкі пасля вяртання на радзіму, ажаніўся з лідской падкамаранкай Йозэфай Сяялоцкай. Яны мелі чацвера дзяцей: Вінцэнта, Самуэля, Марціна і Ганну. Сям'я жыла не ў Касцянёве, а ў Паперні. Кастравіцкім у той час належала: Паперня з 3000 га зямлі, якая была галоўнай сядзібай, Ваверка з 6000 га, Кавалі з 3000 га, Касцянёва з 3750 га. Трошки раней, як пасаг за Казіміру Кастравіцкую, якая выйшла замуж за Аляксандра Брахоцкага, ад Кастравіцкіх адышло Малое Мажэйкаў. Такім чынам, у першай палове XIX ст. зямельныя ўладанні Кастравіцкіх складаліся з 17 000 га зямлі.

Трэба сказаць, што ў другой палове XVIII ст. Кастравіцкія быў калітары Маламажэйкаўскай царквы і пра калітара гэтай царквы, шамбелянна каралеўскага двара і цыбарскага старасту Казіміра Кастравіцкага нават складзена "чорная легенда", якую я падрабязна

прааналізаваў у сваёй кнізе пра гэту царкву¹.

З 1832 па 1850 г. Люцыян Кастравіцкі працаў Кавалі, Ваверку і Паперну - 2/3 сваёй маёмаці і ўсе грошы перавёў сёстрам Мяланні і Юліі. Чаму Люцыян, маючы сваіх дзяцей, перавёў грошы сёстрам (хоць па тагачасных законах, наадварот, ён як мужчына, ён павінен быў успадковаць 3/4 маёмасці сям'і), з'яўляеца тайнай. Потым самі Кастравіцкія лічылі, што грошы быў патрэбны на выхаванне ўнука Напалеона. Паступова ў Люцыяна Кастравіцкага засталося толькі Касцянёва.

З-за няпростага лёсу Люцыян Кастравіцкі меў шмат дзіўных звязак. Напрыклад, ён заўсёды насыт 1000 рублёў - вялікія паследнім часе грошы. Гэтыя 1000 рублёў Кастравіцкі разам з нейкімі дакументамі трываў у адмысловым скуранным ворку на плячах пад бялізнай і таму заўсёды меў выгляд гарбуна. Калі яму даводзілася выкарыстаць частку грошай і "капітал на спіне" памяняшаўся, Люцыян Кастравіцкі моцна нерваваўся, покуль зноў не папаўняў гэтых запаса да звыклай сумы ў 1000 рублёў. Родныя разумелі, што гэтые надзвычай інтэлігентныя чалавек усе сваё жыццё быў гатовы пакінуць родны кут, гатовы да дэпартацыі ў Сібір. Засталося таямніцай якія дакументы Люцыян насыт з сабой за плячыма, падчас самазабойства нікога з родных каля яго не было, а паліцыяны, якія забралі цела нябожчыка, знялі з яго скуранный ворак і ніколі не вярнулі не толькі грошы, але і паперы.

Дзешці Люцыяна мелі наступны лёс: сын Вінцэнт абраў вайсковую кар'еру ў расійскай армії, Самуэль вывучаў архітэктуру ў Дэрпце, дзе пазней стаў галоўным архітэктаром, Марцін стаў элекратэхнікам.

Пасля смерці Люцыяна ў Касцянёве нядоўга жыў Марцін Кастравіцкі (1855-1905), але неўзабаве ён разам з жонкай пераехаў у Варшаву. Наступным гаспадаром Касцянёва стаў яго старэйшы сын Станіслаў (1881-1918), а пасля яго малодшы сын Ян Люцыян (1889-1967), які быў апошнім уладальнікам маёнтка. Дарэчы дзедам Яна Люцыяна з боку маці быў уладальнік Бердаўкі Захватовіч, якому пасля паўстання 1863 г. загадалі працаць свой палац на працягу 48 гадзін.

Згодна з сямейным паданнем Кастравіцкіх, Александровічы мелі ў Касцянёве вялікі двухпавярховы палац з лістоўніцы, які быў знішчаны ў часы Паўночнай вайны. З уцалелага бярвення быў пабудавана афіцына, якая стаяла да другой сусветнай вайны. Так-

Леанід Лаўрэш

Маёнткі Касцянёва і Паперня

сама з часоў Александровічаў захаваўся мураваны будынак, які датаваўся XVII ст. Гэты будынак згарэў, але быў адноўлены ў канцы XIX ст. Згодна з паданнем, яго будавалі масоны і ён павінен быў стаць месцам збору ложы. Па іншым паданні, Александровічы пабудавалі яго як жылы дом, пасля чаго стары палац стаў афіцынай.

Мураваны будынак стаяў паблізу былога палаца і перпендикулярна яму. Ён ўяўляў сабой прастакутнік даўжынёй 24 м. З тыльнага боку месціўся ўезд у шырокі калідор піўніцы, а з другога, супрацьлеглага, знаходзіўся ўваход у калідор жылога паверху. Пляцоўка за домам з боку парку ляжала на 1 метр ніжэй, чым пляцоўка перад домам. Сцены дома быў выкананы з вялікіх, абчэсаных з аднаго бока камянёў, абліцеваных знутры цэглай. Таўшчыня сцен перавышала 1 метр. У сценах знаходзілі шмат дымаходаў, у якіх не было слядоў сажы, гэта маглі быць часткі старой сістэмы абагрэву гарачым паветрам. На такую думку наводзілі рэшкі вялікай печы ў піўніцы. Абудаваны дом накрылі ламаным гонтавым дахам. З фронту палаца быў дабудаваны ганак з чатырма калонамі.

Ян Люцыян Кастравіцкі пісаў: "Люцыян Кастравіцкі жыў у часовым доме, а руіны старога дома чакалі, покуль яго сын Самуэль закончыц курс архітэктуры ў Дэрпцікім універсітэце і пачне працаўваць на прафесіі. Самуэль адбудаваў стары дом і пакрыў яго мансардавым, ламаным дахам. Пра тое, як доўга гэтые дом быў закінуты, казалі дрэвы, якія раслі сярод руінаў, яны дасяглі ўжэ 40 - 50 см дыяметрам. Дом стаяў так, што з галоўнага фасада ўваход вёў у жылыя пакоі, а з задняга фасада - у піўніцы, якія быў пад усім домам. Старыя піўніцы дома захаваліся без пашкоджання і паслужылі фундаментам пры адбудове. Склепенні паднябення піўніц, выкананыя з цэглы, мелі вышыню ў 3 м. Вокны піўніц месціліся высоока і быў застраваны жалезам. У цэнтры піўніц мелася абліманаваная каменем старая студня.

Сцены адбудаванага дома быў выкананы з вялікіх камянёў і мелі таўшчыню ў 1,5 метра. Па сярэдзіне дома штоў калідор і па абодва бакі ад яго быў 22 пакой, вышыня столяў у пакоях - 3 - 3.5 м.

Мясцовая легенда казала, што ранейши дом будаваўся для масонскай ложы (людзі казалі для "збору"), і таму можна зразумець сэнс расказу пра тое, што з гэтага дома "перакідвалі кельні" (масонскія знакі) ў Шайбакпольскі дом, які знаходзіўся на алегласці за некалькі кілометраў і тады яничэ будаваўся. Верагодна, у Шайбакполі павінна быў паўстаць новая ложа ...".

Ян Люцыян Кастравіцкі пераказаў сямейную легенду аб tym, што ў свой час масоны выклілі ўесь род Кастравіцкіх - усе дзяўчата гэтага роду павінны былі мець пазашлюбных дзяцей. Вядома, што ў 1817 г. ложа "Паходня Поўнаны" звярнулася да літоўскай правінцыяльнай ложы "Дасканальная Еднасць" з лістом, у якім даводзіла апошній, што чаляднік ложы Самуэль Кастравіцкі перастаў удзельнічаць у пасяджэннях і браты даведаліся, што ён нават пачаў насыціца з масонаў. Было вырашана скліць яго да супаканення. Выкліканы на сход, Кастравіцкі сказаў, што не можа належаць да масонаў, бо рымскі папа забараніў гэта, а калі ён уступаў у ложу, дык не ведаў пра забарону. Потым, у сваім пісьмовым адказе масонам, Кастравіцкі паведаміў, што, як рымскі католік, не можа быць масонам. Самуэль Кастравіцкі ў 1820 г. быў выкраслены са спісу менскай ложы вольных муляраў з забаронай прымаць удзел у сходах.

Ян Люцыян Кастравіцкі пісаў, што яго аднакласнік Станіслав Садкоўскі быў гадаванцам вядомага віленскага мецэната і адваката Урублеўскага, які быў, бадай што апошнім віленскім "шубраўцам"²: "Ён прывёў мяне у дом мецэната. У размове з намі, Урублеўскі сказаў мне: "Ведаеш, што твае працдкі былі вядомымі масонамі?" Праз пárны час успісаў мяне ў спіс "шубраўцаў" і расказаў пра мэты і абавязкі сяброў гэтага таварыства".

Але вяртаемся да апісання дома ў Касцянёве.

Ян Люцыян Кастравіцкі пісаў: "Калі дзед Люцыян працаў маёнткі Кавалі і Паперню, ён пакінуў дом у Паперні, які насымраў не домам, а сапраўдным палацам, і пасяліўся ў Касцянёве. Руіны старога жылога дома маёнтка Касцянёва, знаходзіліся па другі бок дарогі Васілішкі - Шчучын ад часовага дома. Руіны атакаў лес, і да старога дома вяла шырокая, ліпавая алея. Ліпы быў пасаджаны так густа, што ўтваралі сапраўдную сцяну, праз якую можна было толькі з цяжкасцю праціснуцца. Ліпы стваралі сапраўдны тунэль і калі цвілі, стваралі вельмі моцны пах".

Сядзібны дом меў вялікія сені. Управа ад прасторных сені быў уваход у сталовую, за сталовай месціліся яшчэ два малыя пакоі. Улева з сені ўмёўся ўваход у чатыры жылыя пакоі. Усе пакоі франтальнае часткі палаца разам з сенімі ўяўлялі сабой адну суцэльную анфіладу. Большасць гэтых пакояў яничэ мела дзвёры ў цэнтральны калідор, у які трэба было сисці з пакоя ўніз па прыступках. З сені, напрост, таксама па прыступках, можна было ўваходзіць ў вялікі салон, які меў форму квадрата. Управа ад салона месціліся дзве гасцінія, а за імі буфетны пакой, кухня і г. д. Улева з салона меўся ўваход у бібліятэку, за якой ішлі жылыя пакоі.

(Працяг у наст. нумары.)

¹ Гл: Лайрэш Л. Л. Маламажэйкаўская царква: гісторычны нарыс. Гродна, 2017. С. 47-57.

² Шубраўцы - сабры літаратурна-грамадскага таварыства ліберальна-асветніцкага кірунку, якое існавала ў Вільні ў 1817-1822 гг. Падобна, Урублеўскі жадаў аднавіць дзейна

330 год таямніц, альбо новая кніжка пра Казіміра Лышчынскага

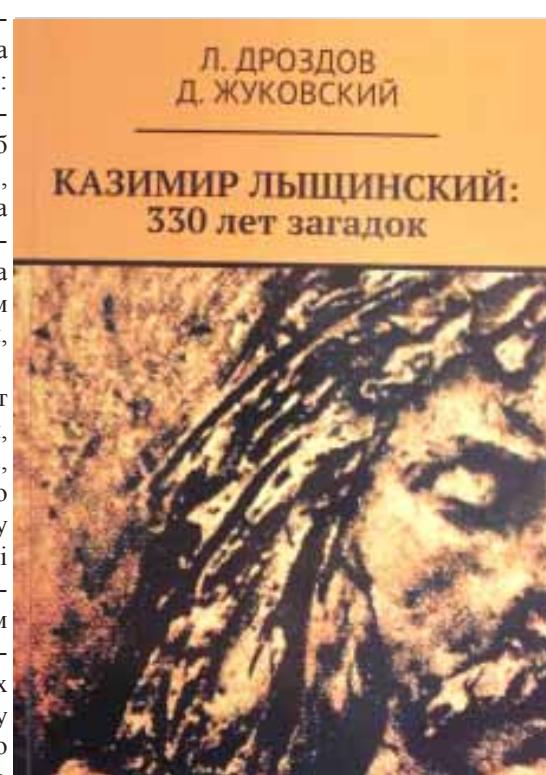
У сумнай гісторыі жыцця і смерці Казіміра Лышчынскага ўсё проста і зразумела толькі на першы погляд: жыў-быў шляхціц сярэдняй рукі, пазычыў гроши суседу, а той замест, каб аддаць з падзякай, напісаў данос, абвінаваціўшы крэдытора ў атэізме. На двары канец XVII стагоддзя, абвінавачаны трапляе ў вязніцу, а пасля - на вогнішча разам са сваім атэістычным трактатам, ад якога толькі і засталося, што быў ён вельмі атэістычны.

Чытаючи шматлікія, чаго тут хаваць, артыкулы, кнігі і дакументы, датычныя Казіміра Лышчынскага, немагчыма адпрачыць адчуванне, што гэта сцэнар вострасюжэтнага серыялу "Юрист, спалены на вогнішчы" ў стылі unreliable narrator, бліскуча рэалізаціі. У ілкі Колінзам у класічным "Месячным каменем". Упэўненая галасы ненадзейных або недасведчаных сведкаў ткуць супяречлівую і шмат у чым непераканаўчую гісторыю. Што там казаць, гісторыю, у якую амаль немагчыма паверыць, калі б не надавала ёй незваротную сапраўднасць жудасная сцэна смяротнага пакарання: чалавеку адсякаюць галаву, целя спальваюць, а попелам страляюць з гарматы.

Глыбейшае знаёмства з гісторыяй Казіміра Лышчынскага здзіўляе, з аднаго боку, колькасцю пытанняў, якія дагэтуль застаюцца без адказу, а з другога - колькасцю дакументаў, якія патэнцыйна могуць гэтыя адказы прапанаваць, але дзесяцігоддзі ляжаць у архівах некранутымі. Тым больш, што дзякуючы сучасным тэхналогіям шмат якія рэдкія выданні і нават архіўныя матэрыялы можна атрымаць праз інтэрнэт маўлым коштам і не злаязычы з канапы.

Уражваюць, не заўсёды прыемна, яскравыя харктыры. Вось інтэлектуал Лышчынскі, седзячы ў сваіх Лышчыцах, выпісвае ў таемны сыштак "чалавек ёсьць творцам Бога". Вось Пётр Станіслаў Грэк адчайна шукае шляху заніць добрую пасаду ў Берасцейскім ваяводстве. Вось Людвік Пацей бароніць на варшаўскім сойме свайго калегу і земляка Лышчынскага, але ў нейкі момант адыходзіць у цену - каб праз некалькі год зрабіць фантастычную кар'еру аж да найвышэйшай у Вялікім Княстве пасады ваяводы віленскага. А вось Анджэй Хрызастом Залускі, біскуп, лацініст, палітык і садыст у адной асобе, нават пасля смерці Лышчынскага не можа супакоіцца і распісвае на паперы тыя пакуты і здзекі, якія, на шчасце, у самых варварскіх сваіх падрабязнасцях не адпавядаюць рэчаіснасці. Вось і папскі нунцый Якуб Кантэльмі, які шкадуе, што не атрымалася ўжыць да абвінавачнага "належнага" па стандартах інквізіцыі катаставі.

З расправы над берасцейскім падсудкам паўстала і паўстала дагэтуль шмат пытанняў. Часткаю - да ягоных сучаснікаў, але немалая доля - да даследчыкаў двух апошніх стагоддзяў. Можна зразумець, чаму савецкіх філосафаў (у большай ступені) і гісторыкаў (у значна меншай) надта ж цікавіў атэістычны трактат Лышчынскага, але падрабязнасці жыцця прадстаўніка паноўнага класу шляхты Рэчы Паспалітай былі забароненай тэмай. Нашмат цяжкім, чаму асона Лышчынскага, гісторыя яго роду, абставіны яго жыцця і дзеяйнасці на ніве асветы, палітыкі, правасуддзя, нарэшце, гісторыя яго міфа застаюцца ў значнай ступені па-за ўвагаю сучасных

беларускіх гісторыкаў, нягледзячы на відавочную патрэбу ў пераасэнсаванні ранейшых ацэнак.

Прыкладам, даследчыкі дзесяцігоддзямі прастадушна пішуць пра пазыку ў стысяч талераў - гроши, ад якіх не тое што ў князя, але ў караля вочы загарэліся б. І гэта сярэдняе руки шляхціц пазычае суседу? Адкуль такія капіталы і навошта яны Яну Казіміру Бжоску, які, мяркуючы па сціплых пра яго звестках, не будаваў над Мухаўцом другі Вярсаль і не ладзіў экспедыцыю для заходу Стамбула?

А ягоны крэдытор Лышчынскі, гэты прыхаваны граф Монтэ Крыста зямлі Берасцейскай? Спачатку езуіт-навіцій, пасля соймавы палітык, паспяховы судовы чыноўнік і, урэшце рэшт, выкрыты блюзнер і "забойца Бога", ён сапраўды пісаў у волъны ад шматлікіх заняткаў час лацінскі трактат, які па смеласці пераўзыходзіў ўсё створанае на той час у хрысціянскім свеце? Хто ён - чалавек, які паводле абвінавачвання ні больш ні менш кінуў выклік Богу, або правінцыйны дзівак і ахвяра суседскае хіцавасці?

Кніга, якая прапануеца вашай увазе, не адказвае на ўсе гэтыя пытанні і не прэтэндуе на статус навуковае працы. Яе задача - сабраць і выкладзіць перад чытачом як мага болей пра лёс чалавека з роду Лышчынскіх, ягоную асобу і атачэнне, у якім ён жыў, працаўаў і загінуў, ды пра памяць, яку аб себе пакінуў. На першым плане не філософія, а факты біографіі праз погляд юриста - бо ў працэсе Лышчынскага з выключнай яскравасцю адлюстраваліся асаблівасці дзяржавы Рэчы Паспалітай і ёе грамадства ў эпоху Контррэфармацыі, сутыненне ідэалаў хай сабе феадальнай, але прававой дзяржавы, шляхецкай вольнасці і рэлігійнага фанатyzму, адвічнага канфлікты паміж асобай, прагнай ісціны, грамадствам, прагнім стабільнасці, і ўладай, прагнай... абліютнай улады.

Калі гісторыя, выкладзеная на гэтых старонках, падштурхнё кагосыці працягнуль даследаванні ў гэтым напрамку - чудоўна. Калі нехта з чытачоў вырашыць зрабіць тое ж сродкамі мастацтва - выдатна. Калі, нарэшце, нехта проста задумаеца над паралелямі паміж мінулым трохсотгадовай даўніны і нашай, не заўсёды прыўкраснай, рэчаіснасцю - таксама адна з мэтаў будзе дасягнутая.

Аркадзь Ліцьвін.

Беларускія мова і культура на "Дажынках-2021"

Народныя рамёствы, навінкі прадпрыемстваў, духмянныя караваі, дажыначныя снапы. Чым яшчэ здзіўлялі "Дажынкі-2021" у Скідзялі? Шырокай прысутнасцю беларускай мовы і святам беларускай культуры.

Выстава-продаж вырабаў народных майстроў Гарадзеншчыны сабрала вялікую колькасць ахвотнікаў набыць непаўторныя вырабы на памяць пра свя-

та. Горад майстроў заявіў пра сябе не на жарт!

Аддзэлы рамёствай і традыцыйнай культуры, цэнтры, калектывы народнага аматарскага аўяднання майстроў і народнай творчасці і мастакоў, народныя ўмельцы, якія працаюць у розных тэхніках, апанавалі цэнтральную вуліцу Скідзяля.

Лыжкі, падстакі, заувшніцы, карапі, матрошкі, размалёўка па дрэве, вырабы з натуральнага каменно, кветкі з капрону... Вочы разбягаліся, гледзячы на гэту прыгажосць, створаную рукамі чалавека. Майстры прапанавалі прыняць удзел у невялікіх майстэрніках па ганчарстве, поясапляценні, лозапляценні, ткацтве. Заніць сябе займальнім працэсам вытворчасці можна было надоўга: тэхніка асвойвалася на месцы пад пільнім кіраўніцтвам да сведчанага настаўніка. Паспрабаваць свае сілы хацелася ва ўсім. З горада майстроў нікто не съехаў без сувеніраў, а таксама добра гастрономічнага.

Аддзел рамёствай і традыцыйнай культуры Лідскага раённага цэнтра культуры і народнай творчасці прэзентаваў унікальныя вырабы ткацтва.

- І гэта не толькі вядомае белаўзорнае ткацтва, але і двухнітавое, кашулі з арнаментам, - распавядае наўкувовы супрацоўнік Марына Савіцкая. - Акрамя таго, мы прывезлі багатую калекцыю керамікі, шматлікія вязаныя вырабы. Усё, чым багатыя, чым ганарыща наш рэгіён.

А ў цэнтральным пасадзе Скідзяля на пляцоўцы "Клёкат буслоў" гасці і ўдзельнікі свята чакала не меней займальнай глецішча. Тут былі выстаўлены галоўныя атрыбуты свята - прыбранныя, духмянныя дажыначныя караваі. Што сказаць?! Хлебапёкі-прафесіяналы кожнага з раёнаў Гарадзеншчыны папрацавалі ад душы: караваі, у тым ліку лідскі, дзвілі і формай, і памерамі, і ўпрыгожаннем.

- Наш каравай выпечаны са здобнага дражджаўнага цеста, - распавядае начальнік вытворчы-тэхнілагічнай лабараторыі Лідскага хлебазавода Ірына Драбняк. - Ён пяціярусны і багата ўпрыгожаны завіткамі, узорамі з цеста, а таксама каласамі, кветкамі рабонкаў і васількоў з масікі. Верхні ярус вянчае надпіс "Ліда. Дажынкі-2021".

Над кулінарным шэдэўрам дзве змены працаўалі майстры булачнага і каньдитарскага цехаў хлебазавода. Дыяметр асновы лідскага каравая 60 сантиметраў, а вага ні многа, ні мала - 15 кілаграмаў!

Недалёка ад каравая размясцілі дажыничныя снапы з каласоў новага ўраджаю. Вышыня многіх з іх дасягае прыкладна 1,5 метраў.

Лідскі раён прадстаўляў сельгаспрадпрыемства "Пескаўцы". Да свята працяўнікоў сяла яно падрыхтавалася сур'ёзна. Паспрабавалі палічыць колькасць страв - і ўесь час збіваліся з ліку. Як у той казы, наладзілі банкет на ўесь свет, з пескаўскім размахам.

Вядомым і запатрэбованым быў і брэнд "Лідская мука". На "Дажынкі-2021" лідзяне прывезлі макароны прэміюм-класа з цвёрдых гатункаў пшаніцы "Pasta Vera" - без перабольшання, лепшия макароны ў Беларусі, а таксама навінку - пайдзіфабрыкаты серыі "Спадарыня".

Дарэчы, калі выяшчэ не куплялі "Спадарыню", абавязковая зрабіце гэта. Тым самым зэканоміце масу часу. Вам не трэба будзе шукаць яйкі, малако, соль і цукар - усё гэта ўжо ўваходзіць у склад сумесі, прыгатаванай прафесіяналамі. Асартымент серыі ўключае: наборы для выпечкі "Піца Італьянская", "Печыва хатнія з разынкамі" і інш. І хоць усе надпісы на ўпакоўцы зроблены па-рускому, само слова "Спадарыня" ўжо грэе беларускую душу.

**Вольга Капцевіч,
Вольга Яхнатава,**
lidanews.

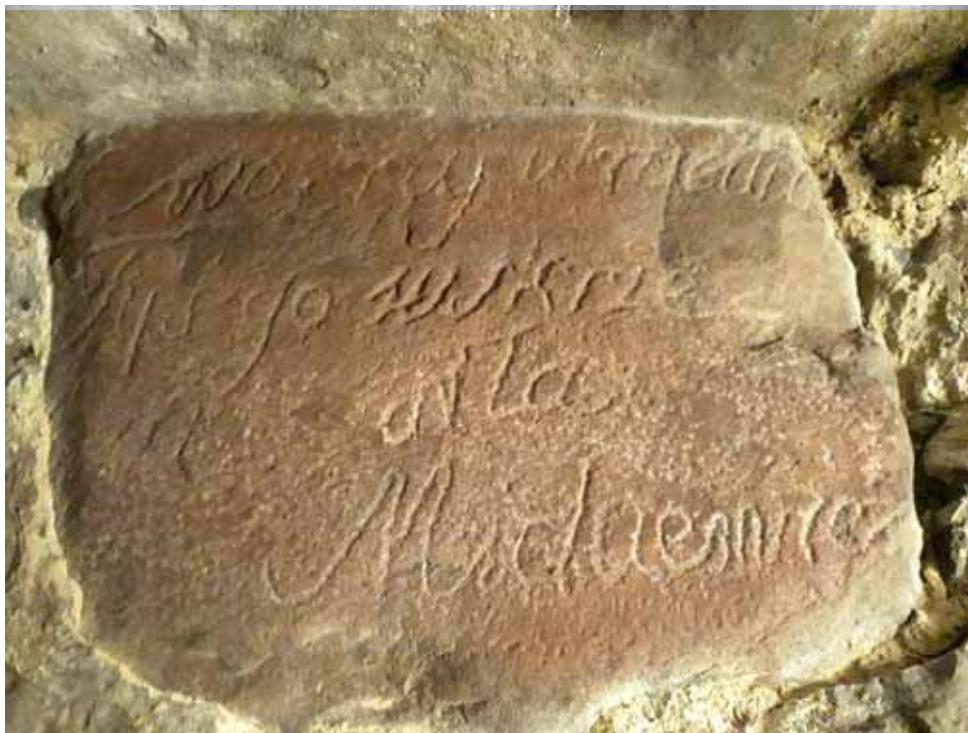

МІЦКЕВІЧАЎ КАМЕНЬ: ГОД АД ЗНАХОДКІ (гутарка з краязнаўцам)

Так, мінуў год, нават болей, як Беларусь, дай шырэй, абліяцела вестка пра знаходку ў Нясвіжскіх Студзёнках. Краязнавец Аляксандр Абрамовіч натрапіў у склепе мясцовай жыхаркі на камень з высечанымі на ім словамі Адама Міцкевіча. Зразумела, абысці, пакінуць, нібыта і не бачыў, спадар Аляксандр не мог. Маючы вялікі досвед па гісторыі сваёй вёскі і вакольнай мясцовасці, ён пачаў аналізаваць, зводзіць канцы з канцамі, выбудоўваць мячымы ланцужок падзея, фармуляваць і агучваць пэўныя меркаванні па тэме "Міцкевіч і яго сучаснікі - гаспадары Студзёнак; гіпотэзы з'яўлення каменя".

- Нагадайце, спадар Аляксандар, Вашы тагачасныя адчуванні і здагадкі пра гісторыю з'яўлення ў Студзёнках загадавага каменя з надпісам.

- На ўсё жыццё захаваецца ўражанне:

травенская раніца, сыходжу па прыступках у склеп. Ён чысцюткі - ім здаўна не карысталіся. Камяні ў сценах, як цяпер ўжо разумею, з былой капліцы. Сонца высвечвае надпіс на камені ўнізе склепа. І такая замілаванасць! Хоць я яшчэ адразу і не разумеў, што і да чаго (фота 1).

А зацікаўленым, каб не паўтарацца, дзеля поўнага разумення пра мае здагадкі і сведчанні трэба ў сеціве прагледзець электронны часопіс "Нясвіжская калеты"- № 2 і № 5.

Які водгукі былі на Вашу знаходку? Вы задаволены імі ці расчараваны?

- Калі ўвесці ў пошукавік "Камень Міцкевіча" - процьма публікацый, ды і перадрукуюці. А дакладна запачатковалі: радыё "Радыё" - Воля Сямашка і "Белсат" - Алесь Кіркевіч. З'явілася яшчэ Інэса Кур'ян з артыкуулам "Легендарны камень Міцкевіча-фейк". Нейкае абвінавачанне ў падмане, падробцы ды асабістое зневажанне. Ну ёсьць

жак камень - мацайце, вывучайце! Ёсьць успаміны ксяндза Ежы Каліноўскага, наўрад ці хто закіне яму падман. "Хіба... Адам Міцкевіч мог быць у Студзёнках?" Ежы Каліноўскі, сын дачкі Марыі Путкамер (Вешчакі) Сафіі нарадзіўся ў 1859-м. У Студзёнках пахаваны пасынак Сафіі Віктар Каліноўскі (яна была мачыхай братоў Віктара і Юзафа - знакамітага айца кармеліта Рафала). Я гатовы да слушных і доказных пярэчанняў, але на гэта патрэбна навуковае даследаванне. Мне ж упэўнена запярэчылі ўжо праз дзень-другі. Уразіла, што той артыкул Інэсы Кур'ян быў апублікованы ў гісторычным ARCHÉ-электронны варыянт.

Але дадавала душэўнай раўнавагі, падштурхоўвала да далейшых дзеянняў падтрымка годных беларускіх людзей. Мне шмат тэлефанавалі, цікавіліся, штосьці ўдакладнялі.

- Пра Вашы далейшыя дзеянні. Як удалося выбавіць камень, так бы мовіць, з палону? Дзе ён цяпер?

- Гэтай зімой не стала гаспадыні склепа, дзе знаходзіўся камень. Яе дачка дала пісьмовы дазвол на дэмантаж каменя са сцяны, пры ўмове, што склеп пасля гэтага будзе прыведзены ў належны выгляд. Ка-мень быў у ніжнім розе скляпення. Разбіў-

шы падлогу і глыбока падкапаўшы, апусціў камень, падцягнуў на тросе трактарам да сходаў склепа. Далей дапамагалі Зміцер Юркевіч і Аляксандар Мачульскі. Трактарыкам T-25 падцягваў па рыштаванні камень. А ён, не кантавы, куляўся на бакі, яго стапарылі, раўнялі, перачаплялі трос, паягвалі - і так безліч разоў. Калі б не хлопцы, то ўжо б кінуў. Ды і рызыка: памеры 125*95*55, граніту недзе 1,6 тонны. Аднаму анік не пад сілу. Дзякую майм памочнікам! (фота 2).

Пасля перапіскі з Нясвіжскім райвыканкамам падаў заяву ў Менаблвыканкам аб наданні статусу гісторычна-культурнай каштоўнасці выяўленаму ў вёсцы Студзёнкі каменю з выбітым на ім выслоем Адама Міцкевіча і вясковай сажалцы з дрэвамі. Но хто можа паспрыяць становічу раашэнню? Цяпер спраўа на разглядзе ў Менаблвыканкаме. А камень да часу займеў прытулак ў мяне на сядзібе, таксама чакае раашэння. Цікаўныя людзі заязджаюць, распытваюць, фатаграфуюцца ля каменя (фота 3).

Nie ginie, co ne
starte w proch!
Nawet jesli to
tylko apokryf

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Эдуард Акулін, Алена Анісім, Алеся Аўласевіч,
Юрась Бабіч, Марыя Баравік, Аляксей Карпенка,
Эла Оліна, Ігар Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч,
Станіслав Суднік, Людвіка Таўгень, Алег Трусаў,
Дзяніс Тушынскі, Аляксей Шалахоўскі.

<http://nslowa.by/>
<http://pawet.net/> <http://kamunikat.org/>
<http://belkiosk.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор
і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.
Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Выдавец: Установа інфармаціі "Выдавецкі дом ТБМ".

Газета падпісана да друку 4.10.2021 г. у 17.00. Замова № 2424.

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1200 асобнікаў.

Падпісны індыкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 2,88 руб., 3 мес.- 8,64 руб.

Кошт у розницу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб реєстрацыі № 908 ад
18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам
інфармаціі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даўіна.

Адрас для паштовых адправлений:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: sejlawiczy@gmail.com, kajety@list.ru

dotyczacy biografii Adama Mickiewicza, to na samym koncu znajduje sie twardy jak kamen (wiec podatny na skruszenie buldozerem) dowod na prawdzie przekazu z odleglej o kilka pokolen i rezimow epoki (arturczesak).

Сапраўды не гіне! Не памятаю дзе падгледзеў гэтую альтанку-ратонду. Толькі камень я б паставіў у падобнай альтанцы, дзеля захавання, бо на ім ёсьць трэшчына. І тут жа - сімвалічную выяву арфы: на заход ад сядзібы ў Студзёнках знаходзяцца злучаныя паміж сабою рэчкай два велікія ставы (сажалкі), якія Міцкевіч апісаў у паэме "Пан Тадэвуш" у восьмай кнізе "Наезд":

"У фінал мушыных шумаў,

гоман птушак, здзілі

Ставы два хорам здвоеным вось засявалі,
Нібы каўказскія чароўныя азёры,

Што ўздань маўчаць,

а ўноч вядуць пераговоры.

Адзін стаў, што быў ясны,

з берагам пясчаным,

Блакітнымі грудзьмі даў тон усхаляваны,

Другі, што з дном быў

цёмным і ablічам мутным,

Яму адказваў крыкам

жасласным, магутным.

У абодвух тых ставах

спявали жабы зважна,

To сола перарыўста, то ў хор працяжна.

Адзін фарцісіма пяе, другі сціхае,

Той быццам чымсьць абураны,

другі ўздыхае.

Так размаўлялі два ставы

з сабой праз поле,

Як быццам арфы дзве чароўныя Эола".

Наші кар. Нясвіж.

Фота 1. Камень Міцкевіча.

Фота 2. Зміцер Юркевіч і Аляксандар Мачульскі з Аляксандрам Абрамовічам каля склепа.

Фота 3. Аляксандар Абрамовіч каля каменя на сваёй сядзібе.

Фота 4. Меркаваная альтанка для захавання і прэзэнтациі каменя.